

Seltsi oma ajaleht

Põlvnemislugu

Nr. 1(38)

Veebruar

2004

Sugu ei lahku soosta, võsu ei veere kännusta. (Väike-Maarja)

Memoriaal Vabadussõja juhtidele

ARTUR RÄTSEP

Vabadussõja alguse 82. aastapäeval, 28. novembril 2000 avati Kaitseväe kalmistul Vabadussõja kõrgemate juhtide memoriaal. Juba 1933. aastal rajati sinna monument. Samba ette planeeriti matuseplatsid 12 Vabadussõja kõrgemale juhile. Enne sõda maeti sinna 1930. aastal atentaadi ohvriks langenud kindralmajor Johan Unt ja 1932. aastal surnud kindralmajor Ernst Pödder. 1940. aastaks kujunes Kaitseväe kalmistu Eesti sõdurivapruse sümboliks.

Nõukogude okupandid aga purustasid mälestusmärgid, lõhkusid Eesti sõjameeste haudu ja hauaplaate ning hakkasid peale matma okupatsiooniar mee sõjaväelasi. Alles Eesti Vabariigi taastamine avas võimaluse ka Eesti kaitseväe tähtsaima mälestise taastamiseks. Eesti Vabariigi 80. aastapäeva eel avatigi seal 1998. aasta veebruaris taastatud Vabadusristi kavaleride mälestussammas. Samal aastal maeti sinna 1972. aastal Inglismaal surnud meditsiiniteenistuse kindralmajori Aleksander Lossmanni põrm. Nüüd saigi võimalikuks Kaitseministeeriumi ja Eesti Sõjahaudade Hoolde Liidu ühisel jõul valminud memoriaali avamine. Lisaks eelmainitutele on seal graniidist mälestustahvlid kindralleitnantidele Nikolai Reegile ja Paul-Adolf Lillele, kindralmajoritele Otto Heinzile, Andres Larkale, Voldemar-Viktor Riebergile, Jaan Sootsile ja Aleksander Tõnissonile ning kontradmiral Johan Pitkale ja kolonel Karl Partsile.

Memoriaali pidulikul avamisel oli üles rivistatud auvahtkond ja mängis kaitseväe orkester. Eesti kaitseväe juhataja kontradmiral Tarmo Kõuts märkis, et Vabadussõjas langenute ja võidelnute ohvrid ja vaprus tagasid meile vabaduse ja iseseisvuse ning seepärast on neil eriline koht meie ajaloos. Memoriaali loomisest ja taastamisest andis ülevaate Eesti Sõjahaudade Hoolde Liidu president Hannes Valter.

Kaitseväe peakaplan kolonel Tõnis Nõmmik pühitses memoriaali.

Tallinna osakonna jõuluviktoriin 2003

Eelmisel aastal läbiviidud viktoriin osutus üllatavalt populaarseks. Seetõttu korraldati Tallinna osakonnas 13. detsembril 2003 jälle jõuluviktoriin. Toome ära viktoriini küsimused, mis on ette valmistatud Are Saarne ja Signe Taela poolt. Ühe maakonna uurijad moodustasid võistkonna. Kokku sai üheksa võistkonda.

Küsimused

1. Millised mõisad on arhitektuuriliselt keskrisaliidid 6 sambaga
 a Aaspere, Kirna, Härkla (6,6,6)
 b Kõljala, Raikküla, Ervita (4,6,4)
 c Penijõe, Õisu, Pühajärve (4,8,4)
 d Kolga, Riisipere, Hõreda (6,6,8)

2. Esimene teadaolev talurahvakool Järvamaal ja üks esimesi Eestis oli loodud 1685. aasta sügis-talvel. Kooli loojaks oli Liivimaa kroonika autor pastor Christian Kelch. Mis kiriku juurde oli kool loodud

- a Järva-Madise   d Koeru
 b Järva-Jaani   e Ambla
 c Järva-Peetri

3. 1905. a revolutsiooni käigus põletati Harjumaal

- a 52 mõisa   c 115 mõisa
 b 70 mõisa   d 84 mõisa

4. Mis koht oli Tallinnas "punane klooster"

5. Kus sündis Otto Reinhold Ludwig von Ungern-Sternberg, tuntud ka nimega "rändröövel"

- a Ungru   Läänemaal
 b Purdi   Järvamaa
 c Erastvere   Põlvamaa
 d Vana-Kuuste   Tartumaa

6. Tuntuim balti-saksa filosoof oli

- a. Ääsmäe mõisnik Ebbe von Toll

- b. Jälgimäe ja Mustamäe mõisnik Nikolai von Glehn
 c. Raikküla mõisnik Hermann von Keyserling

7. Vabavormilist looduslähedast pargikujundust nimetatakse

- a prantsuse stiiliks   c jaapani stiiliks
 b inglise stiiliks   d germaani stiiliks

8. See maakond pidas kõige kauem vastu ja vallutati ordu vägede poolt alles aastal 1227.

9. 1 last soola = 7 säilitist. Palju see on kilogrammides?

- A 14,45 kg   C 1445,5 kg
 B 144,55 kg   D 14455 kg

10. Mis aastast sai Tallinn ametlikult Hansa Liidu liikme staatuse

- a 1285   c 1288
 b 1295   d 1298

11. Väana vabahärra Otto Magnus von Stackelberg oli Euroopas tuntud kui

- a. arheoloog ja kunstnik   c filosoof ja näitekirjanik
 b. poliitik ja diplomaat   d muusik ja riigiametnik

12. Linn, mis kandis 17. sajandil nime Rogerwick?

13. Mis oli karusnaha arvestusühikuks

- a tükk   c timmer
 b dekker   d terling

14. Esimene lasteaed asutati Paidesse Palu mõisaomaniku tütre, preili Elisabeth Stackelbergi poolt. Mis aastal see oli
 a 1867 c 1912
 b 1872 d 1901

15. Mis tänava nime kannab Kleine Rittersgasse tänapäeval
 a Rataskaevu c Voorimehe
 b Rüütli d Niguliste

16. Millist eset on nimetatud saarte murdes - tõi, läänemurdes - luik, Tartu ja Võru murdes - piibar, ning see kadus üldtarvitusele 19. saj. II poolel?

17. Linn mille väljakule püstitati 1441 aastal esmakordselt jõulukuusk?
 a Tartu c Haapsalu
 b Tallinn (Raekoja plats) d Pärnu

18. Pärast Põhjasõda läksid Liivi- ja Eestimaa Vene riigi koosseisu, kuid neil säilisid veel tükiks ajaks erioigused – seda nimetati Balti erikord. Üks järgmistest lausetest Balti erikorra kohta on vale. Milline?

Lisaküsimused:

Lisa 1: Millal võeti Euroopas kasutusele kolmeväljasüsteem?
 a IX sajandi lõpul c XII-XIII sajandil
 b X-XI sajandil d XIV sajandil

Lisa 2: Mis on skraa?
 A pidalitõbiste varjupaik
 B rae juhatuse liige
 C rae poolt kinnitatud tsunfti nimekiri
 D ühe käsitööala meistrite ühendus

Lisa 3: Mis riigis peeti 1913 15. veebruaril esmakordselt Euroopas *Emadepäeva*? Selle riigi anonüümseltile „Tallinn Tramvai“ kuulus muide ka Tallinna hoburaudtee - „konka“.
 Taani Austria
 Belgia Madalmaad

Lisa 4: Esimese öö õiguse ajalugu on pikk. Nähtus polnud omane ainult Balti mõisnikele ja ka mitte ainult Euroopale. Mõnel pool on seda asendatud ka maksuga. Näiteks 1075 kinnitas Šoti kuningas

A Balti aadli ja linnadel säilis laialdane omavalitsus
 B Kehtima jäid senised seadused ja maksukorraldus
 C Rootsi aja lõpul omanikele tagastatud mõisad riigistati
 D Säilis saksakeelne asjaajamine
 E Valitsevaks usuks jäi luteri usk

19. 1906.a. asutati esimene eesti õppekeelega gümnaasium. Kas see oli praegune...?
 a Gustav Adolfi Gümnaasium
 b Hugo Treffneri Gümnaasium
 c Jakob Westholmi Gümnaasium
 d Miina Härma Gümnaasium

20. 18. saj. lõpus sai eesti rahvapärases riidevärvimises üheks armastatuimaks värvitooniks potisiinine. Selle valmistamisel oli üheks komponendiks Indias toodetud taimne indigo (sinikivi), mis peenestati ja pisteti kotikeses suurde savipotti koos teise komponendiga. Koos hapendati neid mitmeid päevi sooja kohas (kasuka all, lambasõnnikus). Mis oli teiseks komponendiks?

Malcolm „neitsilikkuse säilitamise maksu“. 1496 kehtestati Saksamaal nn. Adelsbergi seadus, milles *Esimese Öö* asemel nõuti kas juustu või võid. Kuidas määrati kindlaks Juustu või või kogus, mida pidi andma „neitsilikkuse säilitamise“ eest mõisnikule (nooriku isa või peigmees)?
 A selle järgi kui paks ja raske on temakese tagumik
 b Nooriku isa kaalu järgi
 c Nooriku peiu kaalu järgi

Lisa 5: Risaliidiks nimetatakse a rohmakalt tahatud esipinnaga kantkividest seinamüüri
 b dekoratiivset viilu fassaadi eenduvate osade, akende ja uste kaunistamiseks
 c fassaadist täiskõrguselt eenduvat hooneosa

Lisa 6. Alu, Vasalemma, Laitse ja Muraste mõisa ehitusstiiliks on
 A Renessanss C Juugend
 B Historitsism

Punkte oli võimalik saada järgmiselt:

1.3punkti	6.3punkti	11.3punkti	16.4punkti
2.3punkti	7.3punkti	12.4punkti	17.3punkti
3.3punkti	8.4punkti	13.3punkti	18.3punkti
4.4punkti	9.3punkti	14.3punkti	19.3punkti
5.3punkti	10.3punkti	15.3punkti	20.4punkti

Paremusjärjestus:

1. Läänemaa	46	4. Pärnumaa	36	7. Võrumaa	30
2. Järvamaa	42	5. Virumaa	30	8. Saaremaa	24
3. Tartumaa	37	6. Harjumaa	30	9. Viljandimaa	21

Õiged vastused leiate viimaselt leheküljelt.

JÕELÄHTME KIHELKOND LÄBI AASTASADADE

Jaan Tagaväli

Muinasajal oli kihelkond teatavasti ühte hõimu kuuluvate elanikega ning ühiste majanduslike ja kaitseviidega külade liit, mida juhtis vanem. Kihelkonna keskuseks oli linnus.

13. sajandi alguses oli Eesti alal umbes 45 kihelkonda. Hilisemate Jõelähtme ja Kuusalu kihelkondade alal asus sel ajal Rebala muinaskihelkond. Selle kihelkonna keskus oli Jägala linnamägi, mis oli Eesti ala suurimaid linnamägesid pindalaga 2,8 ha. Linnamägi asus Jägala jõe käärus, jõe parema kalda neemikul, umbes 1 km kaugusel jõesuudmest. Tänapäeval asub linnamäe vahetus läheduses mõne aasta eest taastatud hüdroelektrijaam.

Pärast võõrvägede vallutusi 13. sajandil hakati muinaskihelkondadesse rajama kirikuid, suurematesse tavaliselt kaks, väiksematesse üks. Kirikud ehitati paiguti lausa muinasaegsete linnamägede kõrvale. Iga kiriku juurde kuulus ümberkaudne asustatud piirkond, mis kujutas endast nii ühe preestri tegevuspiirkonda kui ka antud kiriku maksustusala. Seda piirkonda nimetatigi kihelkonnaks.

Jõelähtme kirikukihelkond rajati kohe pärast seda, kui taanlased Põhja-Eesti vallutasid, seega siis umbes 1220. aastal. Loodud kihelkond hõlmas algselt ka enamuse hiljem Jõelähtme kihelkonnast eraldunud Harju-Jaani kihelkonnast. Sellest ajast alates on aastasadu kihelkonna keskuseks olnud Jõelähtme kirik. Tõenäoliselt on kirikuhoone asukoht olnud sajandeid üks ja seesama. Kirik asub praegu umbes viis kilomeetrit Maardu linnast idas, Tallinn – Narva maanteest veidi põhja pool. Miks kirikuhoone rajamiseks valiti just see koht, ei ole teada. Ilmselt püüti juba siis lähtuda põhimõttest, et “kirik olgu keset küla” – igatahes jäi kirik suuremate külade vahele ning oli kättesaadav kõigile kihelkonna elanikele.

Ajalooost tänapäeva tulles võime öelda, et kunagine Jõelähtme kihelkond hõlmas praegusest Tallinn – Narva maanteest kahele poole jääva ala Tallinna idapiirist kuni Jägala jõeni ning sealt veel veidi edasigi.

Nagu öeldud, piirnes Jõelähtme kihelkond läänes Tallinna linnaga, aga see piir kulges kusagilt praeguse Lasnamäe linnaosa kohalt Pirita jõe suudmealani. Seega osa tänapäevaste Lasnamäe ja Pirita linnaosade aladest kuulusid kunagi Jõelähtme kihelkonna koosseisu.

Lõunas piirnes Jõelähtme kihelkond Jüri ja Harju-Jaani kihelkondadega. Praegused Loo ja Kostivere alevikud jäid kihelkonna piiridesse, Lagedi, Aruküla ja Raasiku alevikud aga juba väljapoole kihelkonna piire. Idas oli naabriks Kuusalu kihelkond. Põhja pool oli kihelkonna piiriks Soome laht.

Lisaks mandriosale kuulusid kihelkonna koosseisu ka järgmised asustatud saared: Aegna, Kräsuli, Prangli, Aksi, Rammu ja Koipsi. Tänapäeval on püsiasustus säilinud vaid Prangli saarel, Aegna saar on kujunenud puhkealaks ning teised saared on jäänud inimtühjaks.

Endise Jõelähtme kihelkonna alal asuvad tänapäeval Jõelähtme vald, Viimsi vald ning Maardu linn ja osaliselt ka Kuusalu vald, Raasiku vald, Rae vald ning Tallinna linn.

Ajalooline Jõelähtme kihelkond oli üsna tavaline Harjumaa kihelkond, teistega võrreldes nii territooriumilt kui ka mõisate arvult pigem väike kui suur. Eripäraks võiks nimetada Tallinna linna vahetut naabrust ning ulatusliku rannikuala olemasolu.

Kunagise kihelkonna alale jäävatest vaatamisväärsustest tuleb kindlasti nimetada 1987.aastal moodustatud Rebala Kultuurilookaitseala, mille pindala on 24,95 km². Kaitseala eelkäija, Rebala Põllumajanduslik-Ajaloolise kaitseala asutamisega juba 1979. aastal õnnestus tõkestada kunagise Maardu fosforiidikarjääri laiendamine selles suunas. 1994. aastal avati Jõelähtmes kaitseala muuseum.

Kaitseala ülesanne on muististe hooldamise ja eksponeerimise kõrval uurida eesti maaviljelusliku asustuse ja kultuurmaastiku kujunemist ning talupojakultuuri arengut vanimatest aegadest alates.

Kaitseala hõlmab ala Maardu mõisast Jägala jõe alamjooksuni ning Ülgase Hõbemäest Kostivereni. Kaitseala ilmestavad Kostivere karstiala, suured loopealsed, Ellandvahe hiidrahn, Jägala juga, joast allpool asuv Jägala jõe kanjon, Jägala linnamägi, rohked kivikalmed, iidsed kultusepaigad, muistsete põldude jäänused, küla- ja mõisa-arhitektuur (näiteks Maardu, Kostivere ja Ülgase mõisakompleksid), Saha kabel, Jõelähtme kirik, Jägala puupapivabriku ja Ülgase fosforiidirikastusvabriku säilinud rajatised jpm.

Kostivere karstiala on Eesti suurim ning see asub Kostivere ja Jõelähtme vahelisel loopealsel. Kostiveres kaob Jõelähtme jõgi maa alla ja voolab seal üle 2,5 km ning maa-alune vooluteestik on kuni 0,5 km lai. Karstilehtreid ja karstiorge, avalõhesid, seenekujulisi jäänukeid, pisikesi koopaid ja teisi karstivorme on rohkesti, need on tekkinud kivimite lahustumise ja vooluvete kulutava toime tagajärjel. Kõrgvee ajal on muidu kuivas jõesängis vesi ja jõgi voolab ka maapinnal.

3 km kaugusel Jägala jõe suudmest asub Eesti kõrgeim, umbes 8 meetri kõrgune Jägala juga. Jägala jõel Jägala-Joa küla lähikonnas oli juba 1241. aastal Eesti ala vanim teadaolev vesiveski. Aastatel 1917–1941 töötas Jägala joa lähistel Jägala puupapivabriku, mille juures oli väike töölisasula. 1922. aastal valmis vabriku jõujaamale täienduseks Linnamäe hüdroelektrijaam.

Huvitavaks vaatamisväärsuseks kihelkonna alal on ka Pirita ürgoru maastikukaitseala pindalaga 550 ha, milline paikneb maalilises Pirita jõe orus Ülemiste – Muuga raudteeharu silla ja Pirita maanteesilla vahel. Eelkõige pakuvad seal huvi Lükati ja Kloostrimetsa karestikud, Antsülusjärve rannavallid, Litoriiinamere-aegsed lited ja alamkambriumi liivakivipaljandid.

Asustusajaloost on teada, et juba 13. sajandil oli kihelkonna alal inimasustus tihe, välja arvatud ranniku-madalikul, kus paiknesid hõredalt kaluripered ning oli ajutisi kalapüügipaiku. 1241. aastal nimetatakse "Taani hindamisraamatus" näiteks järgmisi kohanimedid: Jõelähtme, Rebala, Kostivere, Maardu, Kallavere, Nehatu, Iru, Vão, Saha, Saare, Võerdla, Kärša, Proosa, Lillevere ja mitmeid teisi.

Kihelkonna rannikuala ja saared asustati 13. sajandi lõpus sisserändajate - rannarootslaste poolt. Need olid ka varem Rootsimaal elades olnud randlased, kes soovisid Eestis elades endist harjumuspäraselt eluviisi jätkata. Elatist hankisid nad peamiselt kala- ja hülgepüügiga. Rannarootslased olid kaua aega vabad inimesed, kes mõisale teotööd ei teinud, vaid maksid ilmselt ainult naturaarenti (kala, hülgepekk, viil, munad, või, juust jne). Kohanimed olid sel ajal rannikualal valdavalt rootsi- või saksapäraseid.

Hiljem, 16. sajandi esimesel veerandil hakkas senine rannikualade rootsi asustus segunema lõuna poolt tulnud eestlastega. Sellest annab tunnistust kohanimede muutumine üha enam ja enam eestipäraseks. Sel ajal võis rannikuelanike hulgas olla vähesel määral ka soomlasi.

Halduslikult kuulus Jõelähtme kihelkonna ala kuni Jüriöö ülestõusuni koos muu Põhja-Eesti alaga Taani Kuningriigile. Varsti pärast Jüriöö ülestõusu, 1347. aastal läks see ala Liivi Ordu võimu alla, kelle võim püsis kihelkonna alal kuni Liivi sõjani.

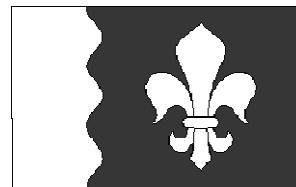
1561. aastal andsid Harjumaa rüütlid ustavusvande Rootsi kuningale. Sellekohane leping sõlmiti 1583. aastal. Jõelähtme kihelkonna alal algas "hea Rootsi aeg", mis kestis kuni Põhjasõjani.

1710. aastal kapituleerusid Eestimaa rüütelkond ja Tallinna linn Põhjasõja tulemusena Vene vägedele ning kogu Eesti ala läks Vene Impeeriumi koosseisu. Vastav leping sõlmiti 1721. aastal. "Vene aeg" kestis kogu Eesti alal kuni 1918. aastani, mil kuulutati välja iseseisev Eesti Vabariik.

1920-ndate aastate keskel muudeti Eesti Vabariigis luteri usu maakogudused territooriumiga mitteseotud usuühinguiks ning sellega seoses kirikukihelkonnad likvideeriti.

Jõelähtme valla lipp

Valla lipuks on täisnurkne riidekangas, mille laiuse ja pikkuse suhe on 7:11 ühikut ja normaalsuuruseks 105 x 165 cm. Lipp on jaotatud püstisuunas lainelõikeliselt valgeks ja punaseks osaks, kusjuures vardapoolne valge osa on 3,5 ühikut lipu pikkusest. Lipu punasel osal valge liilia, mille kõrgus on 4/5 lipu laiusest.

SOOVITAME LUGEDA

Kahe Tule Vahel-Karl Rumor Ast. Tartumaa 1999.

“Kuid ühtlasi selgub käesolevast konspektiivsest ajaloo vaatlusest, et eesti rahvas kõigil sajanditel, mis eraldavad tänast päeva esimestest vabadusvõitlustest, oma põhimised rahvusliku iseloomu omadused alles oskas hoida: *eneseusaldamise, tugeva realiteedi tunnetamise, positiivse ellusuhtumise, vabaduse armastamise, isiksuse hindamise ja isiku väärtuse kõrgelhoidmise, tungi iseseisvusele ja rippumatusele, nii koduses elus, kui ka ühiskondliku elu korraldamises, ja lõpuks—valmiduse oma õiguste kaitseks igal juhul ning igas olukorras südilt välja astuda.*

Kui see nii poleks olnud: kui eesti rahvas juba muistset iseseisvust viimaste püstiseisvate meesteeni poleks kaitsenud, kui ta Jüriöö vastuhakuga meeleheitlikku katset poleks teinud end vallutajatest vabastada, kui ta ordu ajal pärispõlvestamise püüetele kogu oma jõuga vastu poleks hakanud, kui ta usupuhamise liikumises enda huvide eest poleks välja astunud ja üleminekuaja sõdades otsustavalt Rootsi poole löönud, purustades (olguigi ajutiselt) rüütlite võimu, kui ta hilisemal rootsi ajal poleks osanud Rootsi kuningate ning riigivõimu ees enda õiguste kaitseks südilt samme astuda, kui ta Põhjasõja päevil poleks moskoviitide püssitääkidele julgelt vastu hakanud, kuigi see vägitegu talle üle jõu käis, ja kui eesti rahvas kõige sellega poleks endale jäädavaid vabadusvõitluse traditsioone loonud, siis poleks meie rahvas ka pärast Vene tsaaririigi langust võimeline olnud vabadussõja vägitööd läbi viima ja oma iseseisvat vabariiki parimatel demokraatlikkudel tõekspidamistel üles ehitama. Rahva areng on nagu kett, milles iga lüli sümboliseerib tervikut. Eesti rahva arengus olid kõik lülid ühesuguse visa tahtega kõvaks karastatud -- algusest tänase päevani.”

Inimlikku Vabadusristi kavalerist Harald Alfred Micael Dampfist Ellen Tammoja

Eesti Vabariigi aastapäeva paiku on õige aeg meenutada neid, kelle vastu meil on tänuvälg. Palju on neid, keda vahepealsetel aastakümnetel ei mainitud kusagil. Üks neist mahavaikitudest on Harald (kasutati peamiselt esimest eesnime) Dampf – Vabadusristi kavaler (III liigi 3. järk), kes teenis Vabadussõja ajal Tallinna sadamakapteni abina.

Pean omakohuseks tema pealt ajalootolmu pisutki ära puhuda. Ma ei saa seda teha põhjalikult, sest kogu elutegevus kronoloogilisse järjekorda panna on üsna aeganõudev uurimistöö. Minu panus on jäädvustada see vähenegi, mida ei ole küll palju

Saan toetuda minu valduses olevatele üle poole sajandi vanustele erakirjadele, suulistele teadetele ja isiklikele mälestustele.

Harald Dampf oli abielus Olga Dampfiga sünd. Reimann. Viimane oli mulle sugulane. Nii et tegu on sugulase abikaasaga. Mälupiltide põhjal võin öelda, et tegu oli väga inimliku inimesega.

H. Dampf sündis 22.juunil 1876 Mustjalas, Saaremaal. Lõpetas Tallinna linnakooli ja Käsmu merekooli. Isapoolne vanaisa on olnud eestlane ja pärit Hiiumaalt. Isa Andrei (ka Andreas) on olnud Makarovi laeval kapten ja see on ühendust pidanud Soome ja Eesti vahel. Laeva nimi oli „Theodor“.

Ema Fanny sündinud Erikson, oli rootslane. On elatud mõnda aega Helsingis. Vanematel on olnud maja Hungerburgis. Peale isa surma on ema selle ära müünud ja asunud elama poja perekonda. Soomest tagasi tulles 1930. aastatel on H. Dampf töötanud Tallinna sadamakaptenina.

Vanad kirjad räägivad, et panka kogutud raha Soome riik kullas välja ei andnud ja tuli vastu võtta paperraha, mida olnud kaks padjapiüuritäit. Edasi pajatab kiri järgmist: „Harald oli üks väga aus inimene. Olga on öelnud, et meie oleksime võinud olla väga rikkad. Juudid olid korduvalt talle püüdnud altkäemaksu anda. Tema pole neid kirju üldse avanud ja saatnud need rahapatakad tagasi.“

Ka pidas ta end alati eestlaseks, mida ta isa kaudu ka oli. Ajal, mil kõik rootslased ja poolrootslased ära läksid, jäid nemad paigale, et kus meie vanad inimesed ikka lähme. Saksa ajal oli 5-6 keelt valdav Harald ühes saksa asutuses tõlgiks – millestki pidi ju elama. See andis aga põhjust, et uus võim teda rahule ei jättnud. Korduvad ülekuulamised ja ühel korral tõsine arreteerimise oht. Mingi ime läbi oli ta pärast pikka piinamist ja peksu sealt tulema saanud. Seejärel on tal jätkunud julgustkaevata nende ülemustele ja peale seda pole see enam kordunud.

Oli 1950.aasta suvi, kui külastasime Haapsalus sugulasi nende mereäärse majakeses, kus nad siis aastaringselt elasid. Sellest külaskäigust on mälu talletanud eelkõige raamatukogutoa, kus suur võõrkeelsete raamatute hulk mind olukorda aetas, mis oli kurel rebase juures võõrusel olles. Sellisesse olukorda sattumist on ka K. Ristikivi kirjeldanud. Olin tollal 15-aastane ja natuke saksa keelt ma juba oskasin, millest muidugi ei piisanud. Soovitati tungivalt keel ruttu selgeks õppida ja lugema tulla. Hämmastas tohutu suur fotoalbumite hulk. Nüüd olen tänulik, et saan neist albumeist kolme oma käes hoida. Au neile, et nad nii palju lasid end pildistada. Vanad fotod on üsna kõnekad.

Tol suvepäeval aeti ka murejuttu. eg oli väga keeruline. Lisaks sellele oli hiljuti üks sugulastest ootamatult surnud. J. vihastas end surnuks – see sõnum oli vapustanud ka meie peret. Sellel oli oma eellugu. Sinisilmne maaneiu oli alustanud linnaelu ja oli olnud nende juures korteris. Nad püüdsid teda igati abistada. Tuttav rätsep õmbles hästiistuva kostüümi ja kauniks ehituna ta ühele kenale mundrikandjale silma jäigi. Armastus lõi lõkkele ja peagi mindi käsikäes maale neiu vanemate juurde õnnistust saama. Isale oli aga vene rahvusest mundrikandja nägemine mõjunud pikselöögina. Ei tulnud pähegi mõelda, et me enne inimesed, alles siis rahvused oleme. Peigmees kuulus kindlalt vaenlase hulka ja talumehe suust tulid valjud sõnad. Seejärel läinud ta loomalauta, oodates tuppa kutsutud soovimatu külalise lahkumist. Peagi oli saabunud äkksurm. Lugu oli raske ja nad tundsid end süüdig, korrates aina: oleks teadnud, et neiu peigmees on venelane. Neile ei olnud teda tutvustatud. Küllap mõistis palju käinud ja näinud vanahärra nii isa kui ka tütar, aga parata polnud enam midagi. Pikakasvuline väarikas vanahärra ja tema vaevu õlgadeni ulatuv naine, mõlemail silmad täis kurbust – nii nad meelde jäidki, kui hüvasti jätsime. Järgmisel suvel juunis 1951. aastal Harald Dampf suri. Kahe aasta pärast järgnes abikaasa. Mõlemad on maetud Haapsalu kalmistule. Lapsi neil ei olnud. Maja päris õetütar.

Üks vana foto

Harald, Fanny ja Olga Dampf pildistatud

Hingesugulusest Ants Roomets.

Mulle ei ole kätte sattunud ühtki raamatut, kus seda teemat on käsitanud filosoofid või teised kuulsad kirjamehed. Kui aus olla, siis ei ole sihikindlalt otsinud ka. Sellele vaatamata tahaks oma arvamuse hingesugulusest välja öelda.

Veresugulust ei ole mõtet genealoogiahuvilistele lahti mõtestada, aga juba paariminekul või abielludes tekivad probleemid. Kas mees saab oma naisega (elukaaslasega) veresugulaseks siis, kui perre sünnivad lapsed, kelles on segunenud isa-ema ja ühtlasi ka esivanemate geenid (veri) ning kas siis saavad sugulasteks ka kõik naise suguvõsa liikmed. Aga kui abielu jääb viljatuks või lastetu paar läheb lahku, sel juhul ei saa ju endise naise õde olla võrdväärne uue abielu laste ema õega, kes on lastele tädi. Kui mees või naine abielluvad mitu korda ja uutest abieludes sünnivad ka lapsed, siis suureneb suguvõsa märgatavalt, sest lapsed on sel juhul poolõed-vennad. Poolsuguluse mõistet ei ole olemas ja ka kauge sugulase mõiste on teistsugune.

Aga ma tahtsin ju targutada hingesuguluse teemal. On see väga vale, kui ma ütlen, et hingesugulane võib olla suurem sugulane kui veresugulane. Kui on tegemist mõtete, huvialade ja veendumustega, siis need omadused liidavad inimesi rohkem kui pärilikkusega edasiantavad omadused ja huvid. Pean siin silmas huvialaringidesse, seltsidesse, laulukooridesse, parteidesse jms kuulumist. Ajaloost ja kirjandusest on teada juhuseid, kus vennad, isad-pojad sõdivad teineteisepool rindejoont. Pikemalt mõtlemata tulevad meelde vennad Ahased romaanist-filmist "Nimed marmortahvilil".

Hingesugulus, mis tekib kurameerimisel, abiellumisel-kooselamisel, ühiselt tööd tehes, veendumusi kaitstes või teatud huvialaga tegeledes võib kõita-siduda inimesi pikaks, isegi väga pikaks ajaks. Need sidemed võivad aga ka katkeda töökohta, huviala, naist-meest, vaateid – veendumusi vahetades.

Veresugulaste omavahelist läbikäimist soodustavad-pärsivad samuti mitmesugused tegurid, nagu elukohtade lähedus-kaugus, hoolitsus vanema põlvkonna eest, kord juba tekkinud traditsioonidest kinnipidamine. Viimasel juhul peavad ikka olema initsiaatorid-organiseerijad, kes korraldavad suguvõsa kokkutulekuid, sugulaste tähtpäevade tähistamist ning esivanemate haudade eest hoolitsemist. Pärisugulaste puhul võivad mõjutada omavahelist läbikäimist ka sellised tegurid nagu haridustase, elukorraldus, varanduslik seis. Perekonnas võib määravaks osutada ka ühe abikaasa suguseltsi aktiivsus, halb on kui teise abielupoole sugulasi ei taheta üldse tunda.

Hingesugulus on kindlasti määravaks kurameerimise ajal, kui lahusoleku ajal seisab kallima pilt silme ees ning oodatakse kohtumist, et ühiselt tegutseda. Ilma hingesugulust omamata on abielu raske ette kujutada, olgugi, et hiljem kujunevad välja ühised harjumused. Kui kumbagi ei ole, võivad abikaasad otsida hinge-ihusugulust armukeste näol pühendatakse pereelu arvelt liialt aega huvialasid tähtsustades või endaga samutimõtlejate seltskonda otsides. Sõbrad-sõbrannad on ju ikkagi hingesugulased, sest ilma selleta on sobivus kahtlane.

Sel teemal võiks veel edasi targutada, aga põhiline, mida ma öelda tahtsin, on edasiantud. Kirjutise veelgi üllam eesmärk on aga ergutada teid, kallid seltsikaaslased-hingesugulased, sellistel teemadel sõna võtma, oma arvamust nii genealoogia kui ka onomastika vallas avaldama. Erinevaid arvamusi läbi kaaludes saavutame ühise seisukoha paljudes, seni veel lahtimõtestamata küsimustes.

Jään ootama Teie seisukohavõtte käesoleva artikli suhtes!

EgeS uued liikmed 2003

Tallinn

Maire Luks	1960	Tallinn	Rõuge Rapla Muhu Nissi	Troska, Pettai, Tärn Luks Kõvamees, Mägi Hammemberg, Vasar, Norman, Uuetoa
Peeter Paemurru	1948	Tallinn		
Eve Sõrmus	1968	Tallinn	Kodavere Põlva	Mägi, Mäe, Sõrmus Mägi, Mäe, Sõrmus
Ann Ronk	1951	Tallinn	Helme, Sangaste Puhja Kambja Palamuse	Ronk Sion Sion, Marja Peku
Küllli Roosi	1961	Tallinn	Märjamaa Martna Pilistvere	Vesson, Veson Barst, Allato Okas, Saska, Reinik

Läänemaa

Haljand Manni	1934	Haapsalu		
Aleksander Mihelson	1951	Haapsalu	Otepää	Michelson
Lehte Koldits	1947	Lihula	Hanila Karuse Muhu Häädemeeste Rapla Vigala	Loos Loos Lahke, Saarvel, Saarväli Orav Koldits, Kasemaa Koldits, Kasemaa
Laine Soosalu	1932	Haapsalu	Karuse Hanila Lihula Ridala Kullamaa	Sandat, Kadakas Kadakas, Ubakivi Sandat, Ubakivi, Varblane Ostermann, Tamberg Saalvelt

Väljavõtteid loetust.

Arvo Mägi. KATK JA KOOLERA. Kilde ajalooketta servadelt. Ilmamaa 2003.

Punnikese Villip ajas end oma poolelise jalaga pingi peale püsti ja hakkas jutlust pidama. Sihukest, mida ajalehed oleks päevakohaseks nimetanud. Sellest, kuidas eesti mees enda turja pealt viskab parunite ikke. Kuidas tsaari troon on upakile nagu mesipuu, kus karu kallal käinud. Ja kuidas nüüd eesti vennad ja õed peavad kokku hoidma, päeval ja öösel. Sakste ja sandarmite vastu, kui neid veel alles peaks olema. "Eesti keisri paneme pukki. Talnasse Toompää mäe otsa. Egas me pole sita pealt riisunud, et meil keisrit ei ole. Las parunid ronivad Toompäele, lakuvad eesti keisri taldu ja annavad käele suud."

* * * * *

VILJARIIK I. Hanila ja Karuse ajalooradadel. Hanila 2003.

Uurimusi ja mälestusi.

Toitudel oli oma kindel päev. Nii keedeti lihasuppi ikka neljapäeval. Pühapäeva lõunaks oli ühepajatoit; liha, kartulid, porgandid ja kaalikad. Lamba pead-jalad kõrvetati ära, soolati sisse ja kasutati ühepajatoituks. Laupäeval tehti sepikut, sai oli pühadetoit. Leiba tehti talus iga nädal, ikka 8-10 leiba korraga. Küpsetati reheahju põrandal. Reheahju suu ees oli pliit, söed tõmmati pliidi alla, ahjupõrand pühiti märja ahjuluuaga puhtaks ja leivad lasti labidaga ahju. Alla pandi jahu, värsked kapsa- ja vahtralehti. Ühe leiva sisse pandi liha ja magedaks leotatud räimeid. See leib oli soojalt väga maitsev. Lastele tehti väike sarviline kakuke. Leivanõusse jäeti veidi tainast juuretiseks, kohe varsti pandi ka uus leib hapnema. Leivategemise nõu oli au sees. Selle vastu ei tohtinud seljaga toetada. Võiteoks korjati kaks pange koort, lasti hapuks minna ja sellest sai mitu kilo võid mis soolati väikesesse puupütti. Selleks kasutati üsna jämedat soola. Magedat võid ei söödud kunagi, pidi palju kuluma. Võitegemise ajal keedeti kartuliputru, et seda võipiimaga süüa. Võipiim oli maitset nagu koor. Sel ajal oli meiereist tagasitoodud kooritud piimigi üsna maitsev ja seda kasutati oma toiduks. Praegune poest ostetud piim ei ole sugugi parem.

Ülearust laristamist taludes ei olnud. Raha saadi ja kasutati majapidamise arendamiseks. Ehitati uusi maju, osteti põllutöömehhanismid, parandati maad. Sel ajal kooti ka riidet kodus.

* * * * *

PÄRIMUS JA TÕLGENDUS. Tartu Ülikooli Kirjastus. 2003.

Ene Kõresaar. Eluloolisest käsitlusviisist Eesti kultuuriteadustes.

"Elulooline käsitlusviis, olgu see siis pärimuse, mälu, eluloo uurimine või laiemalt biograafilise meetodi rakendamine, on kaasa aidanud seni üksteise suhtes üsna isoleerituna tegutsenud distsipliinide lähenemisele."

& & & & & & & &

Asjakohast nalja:

„Kas teil on veel mingeid muresid?“ küsib sotsiaaltöötaja 100-aastaseks saanud juubilarilt. "Sellest ajast peale, kui ma sokutasin oma poja vanadekodusse, mul enam muresid pole!"

* * * *

Välismaalane tuleb Eestisse. Küsib: "Kes on siin riigipea?" Vastatakse: "Päts." Siis on sel välismaalasel haridusministeeriumis tegemist. "Kelle poole peaksin ma pöörduma?" "Päts." Hiljem läheb sama välismaalane Toompea katedraalist mööda ja talle öeldakse, et seal teenivat preester Päts. Seltskonnas ta kohtab riigi parkide ülemat, kes on jällegi Päts. Eestist lahkudes soovib see välismaalane ühe heliplaadi kaasa võtta. Loeb sellel komponisti nime - Päts.

❄ ❄ ❄ ❄ ❄ ❄ ❄ ❄ ❄

Mis tehtud, teoksil ja tulemas...

14. septembril 2003. a toimus Pärnu osakonna koosolek Sindi külje all asuvas Oru talus. Perenaine Sirle Saluste pakkus kokkutulnud 15 suguvõsaurijale kohvi ja kooki. Ringi käisid fotod ja videos jooksis lint Nõos toimunud seltsi suvepäevade jäädvustatuga.

Mart Liira ärgitas suguvõsaurijaid teatmiku väljaandmisele, mis kajastaks nii eluloolisi andmeid kui uurimissuundi. Esimeseks andmete saabumise tähtjaks määrati 30. november.

M. Liira andis ülevaate ESTO päevade korralduskavast. ESTO päevad hõlmaks ka Genealoogiaseltsi 100. aastapäevaks mõeldud näitust. Näitus saab toimuma Pärnu Koduloomuuseumis, materjalide ülespanekuks on abi pakkunud muuseumi teadur.

Heakskiidu sai mitme osaleja poolt avaldatud mõte järgmise aasta suvine ekskursioon viia Saarde ja Halliste maile.

Esile kerkis toetuse pakkumise idee kalmistu kaardistajatele, on nendeks siis omavalitsused või muinsuskaitse.

Päevakorral on ikka veel EGeS Pärnu osakonna oma ruumi küsimus. Kaua hellitatud lootus see lahendada uue keskraamatukogu valmimisel langes õhupallina kokku. Kohta pakub Ester Kerge Pärnu-Jaagupi raamatukogusse, kuid kas liikmed Pärnust ja teistest maakonna nurkadest nõustuvad sinna käima?

Läänemaa osakond on meie seltsi noorim osakond

9. veebruaril on neil plaan tulla tutvuma Tallinna Madara tänava arhiiviga. Kuu lõpus toimub üksteise tegemistega tutvumise üritus.

Räägitakse elulugude üleskirjutamiseks ja antakse näpunäiteid kuidas küsitleda inimesi.

✕ ✕ ✕ ✕ ✕ ✕ ✕

Maksolly õlimaal Need, kes vabastasid isamaa.

Maksolly õieti Maximilian Feichter, sündinud 1884 Peterburis ja surnud 9.09.1968 Rio de Janeiros, eesti maalikunstnik, kes sai üldhariduse Tallinna Peetri reaalkoolis. 1909 lõpetas Peterburi Stieglitzi kunsttööstuskooli. Tuli 1923 Eestisse, kus sai tuntuks efektsete Vabadussõja-aineliste lahingumaalidega ja sõjaväelaste portreedega. (materjal Eesti Entsüklopeedia 6.köide)

Kes oli...

Asunik – Eestis maale talu rajaja. Asunikutalud kerkisid jaotatud mõisamaadele, maad said ka Vabadussõjast osavõtnud.

Meie autorid

JAAN TAGAVÄLI

Olen sündinud 23.detsembril 1951.aastal Harjumaal. Lapsepõlv ja esimesed kooliaastad möödusid Tallinna külje all, Viimsi poolsaare idarannikul asuvas Tammneeme külas. Isa oli kalur, ema kodune. 4.klassi lõpetasin Randvere Algkoolis. Edasi läksin õppima Viimsi 8-kl. Kooli, mille lõpetasin 1967.aastal. Tärnanud elektroonikahuvi viis mind edasi Tallinna Polütehnikumi ja 1971.aastal sai minust raadiotehnik. Siis tuli sõjaväeteenistus. Pärast sõjaväge oli esialgu töökohaks raadioremondi-töökoda Tallinnas, alates 1977.aastast Eesti Raadio. Olin seal tehnikameheks kuni 1988.aastani. Vahepeal olin töö kõrvalt õppides lõpetanud elektriinsenerina tollaegse Tallinna Polütehnilise Instituudi. Alates 1988.aastast olen olnud seotud liftimajandusega, töötades erinevatel ametikohtadel alates liftimehaanikust kuni direktori asetäitjani välja. Praegu olen liftiettevõtte Eesti Otis AS müügijuhataja.

Paarkümmend aastat olin lasnamäelane, kuid alates 2002.aastast elan jälle Viimsis. Olen abielus, peres on kaks koolikäivat poega. Esimene kokkupuude genealoogiaga oli mul 1970-ndate alguses, kui sain tuttavaks kauge sugulasega, kes oli koostanud minu isapoolse esi-isa järglastabeli. Mõtlesin siis – millise “imeliku” asjaga see mees küll tegeleb. Nüüd olen juba kümme aastat ise genealooghuviline olnud. Uurimise keskmes on Jõelähtme kihelkonna Maardu mõisavalla rannikuala põlised perekonnad, kuna minu esivanemad on valdavalt sealt pärit. Andmeid leidub ka kogu Viimsi poolsaare ning Prangli saare ja Naissaare elanike kohta. Viimasel ajal olen hakanud rohkem huvi tundma ka kodu-uurimise vastu, kuna on selgunud, et nõ ajalooline taust on perekonnaloga ikka üsna tihedalt läbi põimunud.

Õnnitleme

1 Viivi Liventaal

2

3

4

5

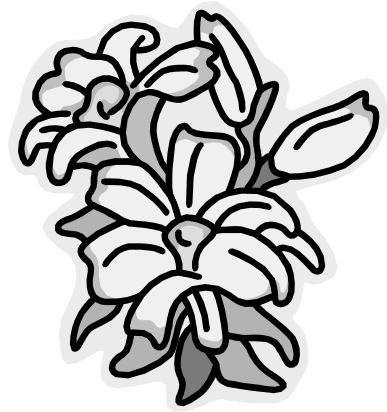
6

7

8

9

10

Viktoriini vastused:

1. a 2. b 3. b 4. linnabordell 5. d 6. c 7. b 8. Saaremaa 9. d 10. a 11. a 12. Paldiski 13. c 14. b 15. c 16. karjapasun 17. b 18. c 19. d 20. uriin

Laualehe toimetatus:

Toimetaja: Ants Roomets
Tehniline toimetaja: Eva Niglas
Toimetuse liige: Ants Härma

Telefon: 677 5011

Kirjad: 12614, Akadeemia 70 – 13
antsroomets@hotmail.ee

E-post: evaniglas@hotmail.com